
Horst Krüger

EGY REKVIEMET URSULÁÉRT

Sokáig utaztam a városi vonaton. Eichkamptól a Priesterwegig majdnem háromnegyed órán át megy. Utána felszabadul és kiürül. A város elnéptelenedik. Párás és füledt a levegő, a ködben tikkadt jelzőlámpák. A gyermekkor elfeledett nevei szállnak el az ablak előtt. Gesundbrunnen, Paperstrasse, Lichtenrade, Gleisdreieck, Mariendorf, kifürkészhetetlen körzetek, régen és ma. Berlin ugyancsak keleten fekszik. A berliniek családneve Labude és Kabuschke, és Spreewaldban, a sziléziai Lausitzban születtek. Erre csak azóta figyelek fel, amióta Nyugatról jövök ide. Sápadt, elnyűtt arcuk van, vendes állcsonttal, keskeny, színtelen ajkakkal. És amikor valakivel szemben ülnek a vasúti kocsiban: a kelleténél bővebbre szabott nadrágban, kissé hosszabb kabátban, néhány nő fején kendő, ha pedig három óra körül újfent besötétedik – ki kérdi meg tőlem alkonyatkor, röviddel a Paperstrasse után, hogy nem utazom-e Kattowitzbe, Posenbe, Wilnába? Berlin nagyon keleties.

Priesterweg állomásánál már nem száll le senki. A mozdulatok gépiesek. A peron magas, keskeny és hosszában elnyúlik, az acélelemeket mint ha szétrágtá volna a rozsdá. Novemberi illat száll. A szemek párás földekre vetülnek. Kiskertek, kátránytetők, sörösüvegek hevernek még nyár óta, ásók, bádogdobozok és vörösésbarna virágcserepek. Egy víztorony parancsolóan meredezik a kertek között, akár egy gomba, utána egy szénkereskedés áll. Lépcsők, átjárók, alagutak, miért oly kopaszok a berlini vasúti aluljárók még mindig, oly magasak és huzatosak? Hallom a falakról visszaverődő lépteimet. Valahol egy mozdony füttyent, a jelzések a fejemre hullnak. Háromkerekű kis tehertaxi berreg el mellettem. Rajta ódon bútorok, talán egy nyugdíjaséi lehetnek, aki éppen délebbre akar költözni. No meg ezek a virágkertészetek, kevéssel a temetők előtt, temetővirággal és kovácsoltvas koszorúval a kerítésen: a vallásos mulandóság kioszkjai: Mindenféle temetkezési díszlet – olvasom. Aztán a sírkőfaragók boltjai, ahol nagy pálmakoronákat vésetnek a márványba, és íratlan kövek várnak nevedre. Akad ott még koporsós bolt is, ahol fából faragott mesterművek állnak a kirakatban, barnára fényezve, kinyitva, és becses végjátékra kecsegtetnek.

Ezt sokáig elmulasztottam. Évekkel ezelőtt kellett volna erre járnom. Az út Frankfurtból Súdendéig nagyon hosszú. Akik Berlinbe jönnek, azonnal az Állatkertbe, tüstént a Hanza-negyedbe, a Vásártöltéshez rohannak, viszont a temetőket mindig elkerülik. Három éve nem jártam itt, mintha aggály és lelkiismeret-furdalás keringene bennem. Vannak kötelességek, amelyek nem tűrnek halasztást. Azok sem, akik az életben nem találtak egymásra, hiszen a halálban különösen összefonódnak az emberek. Azt mondják: a sírok figyelmeztetnek. De lehet, hogy csak így történik: a sírok érdekesek, akár a sebhelyek, ősrégi történeteket elevenítenek fel. Mint az öregek, mindig ugyanazt mesélik: egyhangúan, unalmasan, vádlón; senki nem akarja ezt végighallgatni.

A sírok nyelve, akár a nyugdíjasoké: Így történt, sosem lesz minden ismét a régi, ilyen volt az élet. Az utolsóknak meg kell tanulnia ezt a nyelvet. Az utolsóra minden rátelepszik. Az emlékezés összes terhe az ő vállára nehezedik. Őt néhai ember terhét viselem magamban. Ezt nevezik családnak, eichkampji családnak – hej, de régen volt. Mindez bennem fut össze, és ha rendszerető ember volnék, mindenestől Berlinbe költöznék, hogy minden mindszentek napján, halottak napján, nagypénteken a sírjaik elé állhassak. Az utolsó olyan, mint egy temetőgondnok. Élete az emlékezés és hűséges őrzés. Nekem ez nem tetszik, nem is akarom. Ha Berlinbe jövök, még az életet keresem. Elballagok az Állatkertbe és a Hardenbergstrasséra, Moabitba megyek, Spandau és Halensee szagát ízlelgetem, a Schöenberg és Charlottenburg közti árnyalatnyi különbségeket. Mindezzel valamilyen csodálatos dologra várok. Így esett meg, hogy három éve nem voltam itt, Súdendében a Mathias-temetőben.

Vörös klingertégla-építmény a nyolcvanas évekből, Vilmos császáros szigor, poroszos levegő az átjárókon, kartontáblák a falakon: Temetőszabályzat, látogatási idő, a városi tanácsi és községi határozatok – íme, az Egyház mint közösségi temetkezési vállalat.

Alacsony, aszott emberke ücsörög egy faszorompó mögött, és nehéz könyveket forgat. Úgy lapozgat a halottak évfordulói között, mintha élne, ezek a titkos csapatok, amelyeket ő igazgat, akik számára ott vannak kint az íróasztalon. Akkor én mondom: Igen, Ursula K.-nak hívták, harmincnolcban, április elején temették el itt. Sokszor látogattam meg. A nővérem volt.

A temetőgondnok nagyon igyekszik. Mint minden Poroszországban, itt is átgondolt és rendezett dolgokat látni, úgyhogy valójában elegendő néhány kézmozdulat ahhoz, hogy bármelyik halottat rögtön megtalálják. Csak

a sírhely sorszámát akartam megtudni, mert az ember könnyen eltéved a sírok között.

A halottak nagyon hasonlítanak egymáshoz, mégis első pillantásra semmi sem tűnik végzetesebbnek, mint egy idegen sírja előtt gyászolni. Azonban a kísérlés nehézkesnek bizonyul. Harmincnégy – kérdezi az öreg, harmincnégy áprilisa? És hozzálát újabb könyveket leemelni a polcra. Megnedvesíti a mutatóujját egy zöld szivacsban, majd ismét fellapozza a megsárgult halottrengetegét.

Valami pattog a helyiségben. A papír úgy pattog, mint pergamen a lapozáskor, de a kis dobkályhából is hallatszik a sercegő tűz zaja. A helyiségben meleg van, keleti túlfűtöttség, Berlinben nagyon komolyan tekintenek a fűtésre, mint Vlnában és Leningrádban, ahol dühödte elhatározással fűtenek be a tél ellen, ezért én kezdtem is kigombolni a kabátomat meg a zakómat. Megyek – mondom –, biztosan megtalálom, többször is jártam itt.

De a pöttömnyi gondnok nagyon ráállt a dologra, egy ügyet boncolgat, végre átvehetett egy komoly fiskális feladatot – mert hát ami nem található az aktái között, az hogyan is létezhetne kint a terepen? Az egész ügy már egy negyedórát tart, valamennyi létező nyilvántartást és kartotékot átnéz, a háború előtti évekből való vastag fóliánsokat nézzük át. Úgy tűnik, adott egy olyan groteszk helyzet, amelyben a porosz nyilvántartásokból eltűnt egy halott, ilyesmi Berlinben még sohasem esett meg. Egyszer csak révült pillantást vet rám az öreg, diadalittasan a homlokára csap, majd vilámgyorsan rákérdez: Azt mondta, harmincnégy áprilisa, és hogy Ursula K.? Hát persze, mondta, az S parcella sírjai sorában van, ragad meg egy fekvő formátumú kötetet, kíváncsian fellapozza a halotti névjegyzéket, névsorokat tanulmányoz, aztán arca sugározni kezd. Ritka-szép gondnoki örömk. Megvan!, kiáltja, majd felugrik az irodai számolyról, és mindent szorgosan elém tesz. Magánkívül van, és diadalittas hangon mondja, miközben ceruzájával végigkövet egy névsort: „Ez már nincs meg, felszámoltuk, akarom mondani: a sírhelyet. Tavaly simítottuk el.”

Meglepetésemre megtudom, hogy a sírok is meghalhatnak, akár az emberek, hogy megtörténhet veled: hazajössz, és a nőd halott, szintúgy előfordulhat, hogy évek múltán egy sírgödör mellé állsz, és a gödör már nincs meg, meghalt a gödör maga, és egyszerűen semmi sincs már meg, semmi. Elhűlve veszem tudomásul, hogy két évvel ezelőtt lejárt a sírhely 25 éves használati ideje. Állítólag több mint egy évig állt kifüggesztve a folyosón egy cetli, több mint egy évig tájékoztatták a hozzátartozókat, akiket másként nem tudtak értesíteni, hogy váltsák meg a sírt, különben a helyet fel-

számolják, és egy másik halottat tesznek bele. Kevés a hely. És állítólag senki sem érdeklődött, egész éven át, senki sem akarta megváltani a sírt, ezért ez év januárjában, várjon csak!, mondta az öreg, pontosan meg tudom mondani, ha Önt érdeklí: most egy bizonyos Franziska Busch nyugszik ott, ahol egykoron az Ön becses nővére feküdt.

Az én becses nővérem: egy pillanatra félelem és döbbenet áraszt el, a bűntudat, a semmitől való bénító félelem, ami most tény: ő már nincs meg, hát ez lehetetlen, ez nem lehet igaz, amíg az Állatkertben és a Hardenbergstrassén jártam, a Schiller-színházban ültem, és a Kempinskiiben ettem, eközben utánam kutakodtak. Lazán elsimították, szó nélkül mást helyeztek föléje, hogyan lehetséges az, hogy még a halottainkat is elvegyék tőlünk. Mindig azt gondoltam: a gödörnek van ideje, az sosem szalad el az ember elől. Most meg hirtelen nincs többé, a nővéremet kisépérték a világból, gyakorlatilag én öltem meg őt. Ez hát a bűn, végre megérzi az ember. Megsemmisítettem a sírját, hát persze, ősi tabu, mint a vérfertőzés vagy az anyagilkosság. Az ősi bűn hirtelen feltámadt. Semmi sem maradt meg belőle – mostantól csak bennem él. Bennem fut össze minden szál. Mindig az utolsó egyed viseli az emlékezés terhét. Ha én most nem emlékeznék, akkor ő örökre halott lenne. Ezért kell nekem emlékeznem.

Nemrég tért vissza Ausztria a Birodalomhoz. Nagy-Németország ujjongása hatotta át Eichkamp levegőjét – megannyi bécsi köszönet. Akkoriban vonult át a világrengető szellemiség az országunkon, a történelem az ajtó előtt zajlott: a mi házunk tölgyfa ajtaja zöldre lett festve, és röviddel előtte kapott egy vadonatúj, láncos biztonsági zárat – a tolvajok miatt.

38 márciusa volt. Németország szénája akkoriban nagyon jól állt, azonban mi nem tartoztunk azok közé, akik ilyen helyzetben szeretnek tolnakodni. Mindig ugyanazok, és amint tudni lehet, nem is a legjobbak. Lárma nem verte fel a házunkat. Nagy-Németország lángja sok polgári házban csendesen kialudt. Eichkampban a nagynémet ordítás csendben hűségbe hajlott át. A mienk akkoriban valószínűleg egy tiszteletre méltó német család lehetett, egyike a sok millióból, amely népünk bátor felemelkedésében hálával és szorgalmasan vett részt.

Az est úgy telt el, ahogy a vasárnap esték szoktak telni nálunk. Elfogyasztottuk a vacsorát: kolbászfűzért és sajtos kenyeret, hozzá sört, két magas, karcsú üveg Schultheiss-Patzenhofert. Rádiót hallgattunk, belelapoztunk a Lokal-Anzeiger szórakoztató mellékletébe, keresztretjvényre bukkantunk. Mindig volt egy ötbetűs Werra-mellékfolyó vagy egy Wagner-operahős, a szó végén t-vel, amit meg kellett fejteni. Anyám szívesen hím-

zett virágmintásat. Édesapám iratcsomókat lapozott, miközben feje kék füstfelhőbe borult. Kilenc körül, könyvekkel és gyógyszerekkel felszerelve, anyám visszavonult az emeleti hálószobába. Újabban szívesen olvasott: Couét és Brauchlet, Steinert és Kaplan Fahselt, és nagyon komolyan foglalkozott a vegetarizmus előnyeivel. Akkoriban az a hír járta, hogy *az a nagy ember* a birodalmi kancelláriából nem tudná maradéktalanul megvalósítani az ő csodálatos sikereit a húsról való lemondás nélkül. A lángész vegetáriánus kosztot élt. Itt titokzatos összefüggések sejlettek fel. Anyám mindig meg akarta indokolni őket.

Tíz órakor apám még a rádió hírszolgálatát hallgatta. Beszámolók hangzottak el az egész világból, voltak köszöntők, gratulációk és hűségnyilatkozatok – nem csak Németországból. Aztán huszonkét óra tíz perckor apám elment aludni. Már régen a szobámban voltam, az ágyamban feküdtem, hallottam, amint ott lenn a folyosón végigballag, lemegy a pincébe, ahol a vizet és a gázt kellett elzárni. Anyám ragaszkodott ahhoz, hogy a gázvezeték főcsapja ott lenn a pincében legyen elzárva, és a kulcs az éjjeliasztalon legyen. A nagy, kissé rozsdáutte négyszögkulcs mindig ott hevert a Fahsel Kaplan-féle prédikációk mellett, de mindkettő a biztonság különös érzését nyújtotta. Hallottam apámat a lépcsőn feljönni, hallottam, amint a hálószobát belülről kétszer bezárja, hallottam a szüleim egyszótagos beszélgetéseit, hallottam, amint apám a szekrényt kinyitja, leejti a magas szárú csizmáját, és hallottam az ágyat reccsenni. A tarka faliszőnyegem, egy Wertheim-féle perzsaszőnyeg-utánzat mellett feküdtem, amely elbűvölő álmodozásra ihletett. Mindig megpróbáltam megfejteni az elmosódott labirintusokat, a vörös és fekete közötti zűrös utakat, a Kelet titkait feltárni. Ebbe mindig belealudtam. Csodálatos alakzatok eredtek utánam. Eichkamp most kezdett aludni és mélyen lélegezni. Egész Eichkamp nyugodtan aludt, mélyen a német jövő dacára.

Másnap reggel kiáltásra ébredtem. Ütések hallottam, fenyőfa reccsent, az ébresztőórám fél kilencet mutatott. Minden őrült felfordulásban volt, megrémültem, akár egy hivatalnok, aki indoklás nélkül félórával tovább aludt. Hálóköntösben kirohantam a folyosóra, mezítláb, amit apám mindig tiltott a meghűléstől tartva, de ami most senkit sem érdekelt: Az ő ajtójuk tárva-nyitva, a szétzúzott fában levő zár a keretből fityegett, a fa eres volt és sárga, az ajtó gyanúsán ferdén lógott a sarkaiból. Az ablaka nyitva volt, kint enyhe tavaszi fény szállt, és ott feküdt Ursula az ágyban – olybá tűnt, mintha most látnám őt először.

Mereven és féhéren feküdt a párnán, kezei mintha imára lettek volna összekulcsolva, barna haja puhán hullott a fejpárnájára, olyan szépen és kecsesen feküdt ott, akár egy Madonna az áruházban, bal szája sarkából egy sötétvörös, szinte fekete színű csík húzódott a fehér bőrén a párnáig, és a fehér lepedőn nagy, véres foltot alkotott. Úgy tűnt, mintha mindezt már ismertem volna. Szinte olyan volt, mint egy Puccini-operában, a negyedik felvonásban, Mimi halála, Istenem, milyen sokszor láttuk ezt a Német Operában Arthur Rotherrel, Leopold Ludwiggal, Schmidt Isserstedttel: piros táncpírók heverték szétdobálva, fehér báli ruha hevert egy székre téve. Különféle, vékony és rózsaszínű fehérenmű hevert a padlón kislányosan szét-szórva, az egyik fehérenmű mellett üveghenger hevert, amelyet felvettem, és amely megrémített. A feliratot bal és jobb oldalról két hatalmas halálfej vett közre, amelyet eddig csak az SS-napellenzős csákóján láttam. Fekete szemüregéből fenyegetően bámult egy koponya, mögötte két keresztbe tett lábszárcsont, mellette két felkiáltójellel: «Figyelem, mérreg!!», és a szublimát szót olvastam, ami nekem semmit sem jelentett.

Ursula nem volt halott. Sírt. Halk, elfojtott nyöszörgés jött ki az összeszorított ajkai közül, és amikor egyik pillanatban ki akarta nyitni a száját, fekete vér spriccelt ki belőle, és vastag röggé vált a fehér párnán. Utána rögtön be is csukta a száját.

Ott álltam, és a nyugalom meg az egyetértés különös érzése hatott át; letisztultak bennem a dolgok. Tizenkilenc éves voltam, éppen az érettségi vizsgára készültem, mint minden tizenkilenc éves, sokkal többet tudtam, mint a szüleim, hallottam egyet és mást Homéroszról meg Szókratésről, az iskolában tanultam a germánok fegyvertényeiről és Tacitus dicshimnuszáról, és mindez meglepő megfontoltságot nyújtott a megértéshez.

Villámgyorsan felfogtam a helyzetet, és azt gondoltam: Hogyisne, van ilyen. Miért is ne ölné meg magát az ember? Az ilyesmi mindig ott lóg a levegőben. Megértelek, nem kell egy szót sem szólnod, csak szorítsd össze a szád, különben kifolyik a vér, és úgy fog kinézni, mint egy Puccini-operában. Kérlek, ne kezd el az önsajnálattal áriáit, hallani sem bírom őket, anyám oly gyakran énekelte őket a társalgóban: Verdi *Otello*-jének negyedik felvonásából, a *Traviatát* negyedik felvonásából, az *Aida* záróduettjét: most azonban a sziklakő végleg bezárult. Ebben a házban jól ismerjük ezt. Itt mindig a negyedik felvonásban szoktak meghalni, ezt várja el tőlünk az eichkampji dramaturgia.

Senki nem ejtett ki egyetlen értelmes szót sem. Anyám fel-felordított, a kétségbeesés hangjait préselte ki magából, apám tehetetlenül és idegesen

járt fel és alá a parányi szobában, meggyőződéssel bizonygatva, hogy ezt csak ő tehetta vele, egyedül ő. Ez egy merénylet őellene. Biztosan soha nem olvasta Freudot, egyáltalán nem tudta, mi az Oidipusz-komplexus, Élektráról sem hallott soha, az ügyet mégis pontosan közvetlenül magára vette. Ez valami elemi rémület és emlékezet volt bennünk, az igazság ritka órája, a hazatérő keleti országrészek okozta zsongás kellős közepén, és arra gondoltam: Úgy fekszel itt, mint egy Madonna az áruházban, de olyan vagy, mint egy férfi, bátorságot mutattál. Irigyellek, Ursula, te abból a német operából másztál elő, amelyet oly gyakran néztünk Charlottenburgban Arthur Rother alatt. A negyedik felvonás díszletei szanaszét hevernek, a jellemzéseszek most a rémület idevágó áriáit zengik, és a kórus azonnal erkölcsi mérleget készít: így van ez, ilyen a világ, ez volt az ő élete, így van ez mindenütt leírva. Az utolsónak lassan meg kell tanulnia ezt a nyelvet.

Hirtelen mintha valami szerelemféle támadt volna fel bennem. Amint ezt megtetted, közel kerültem hozzád. A nővérem voltál, nincs miért tagadni, de vettük-e mi ezt észre valaha is? A rokonság különös dolog. A bennünk levő vér bennünk is marad, és nem képes összekötni. Csak amikor kilép belőlünk, Ursula, akkor köt össze. A te véred az én vérem is, ebben a pillanatban válsz a nővéremmé. Mindig egymás mellett szaladtunk, a Rivoliba, az Állatkertbe, Grünewaldba, a Német Operába. Nem tudtam, mi rejlik benned. És hogy te mit tudtál rólam? Úgy mentünk, mint valami bábuk, hosszú zsinóron, egymás mellett, nem ismerve egymást – hogyan is ismernék egymást a családtagok? A család hidegség, idegenség, jég, senki sem fordulhat oda a másikhoz. A családi szavak csak megszólítási formulák, a családi beszélgetések pedig állandósult nézeteltérések: igen és nem, és tessék és köszönöm, és mit akarsz, mit gondolsz, mit is mondtál, igen, tessék, rögtön jövök, add már ide, mi van már, azonnal jössz, kérlek, várj csak, azonnal ott vagyunk, és milyen lehet otthon? Ezeket odahaza gyakran váltogattuk magunk között, a formulákat, mégis siketek maradtunk. Csak most értelek meg. A nővérem vagy. A halálban egyesülünk furcsa mód.

Ez a 38 márciusának hétfő reggele nálunk csodálatos és mondhatni zenei meghatottságtól volt teljes; soha nem éreztem magam annyira otthon Eichkampban, mint akkor, amikor Ursula meghalt. Egy gát szakadt át, téglafal omlott be, egyszersmind élet köszöntött be hozzánk, nagyszerű, vad élet, csodálatos nyugtalanság, és többé semmi sem talált egymáshoz. A károsz jött fel hozzánk. Nálunk minden úgy volt, mintha magától, minden zsinóron ment volna: az alvás, az ébredés, a felkelés, a reggelizés, az iskolatáska és az eichkampji vasútállomáshoz való elballagás – zsebemben min-

dig a sárga havijegy lapult. Így ment ez az egész életemen át. Mindig valami rendkívüli és csodálatosra vágytam: egy vasárnap a Teufelsseen, ott az a sok meztelen férfi, és oly sok szomorúság a lelkemben – az élet lehetett, amit kerestem, és most hirtelen itt volt. Káosznak hívták.

A szüleim nem voltak hozzászokva az efféle csapásokhoz: Kétségbeesetten és tanácstalanul szaladgáltak fel-alá. Egy szuszra felmentek a lépcsőn, majd szintén érthetetlen szavakat mormolva jöttek le, nyitogatták az ablakokat, majd bezárták őket, elhúzták a sötétítőket, aztán újfent behúzták. Anyám olykor kimerülten magába roskadt, és a klubfoteljébe zuhant. Hangosan panaszkodott, majd csendben elsírta magát, sírása később imádkozásba váltott. A társalgóból lehetett hallani egy fohászokodó *Miatyánkot*, majd egy emelkedettebb hangú és mellé elhadart *Üdvözlégy Máriát*. Apámnak, aki ilyen emelt kötődési szintre sosem jutott el, időközben a kulcsesemő után kellett néznie, amely az izgalomtól elhányódott valahová. Nosza, mindketten ott álltak egy titok előtt, amely sokkal rosszabb és felfoghatatlanabb volt, mint egy másik, hét évvel későbbi, amikor ismét csapás ért minket: akkor angol bombázók, szintén márciusban, 45 márciusában, enyhe légnyomással végleg romba döntötték a házunkat – olyan lehetett, mint a legszűkebb körben keletkezett előregés, a világtörténelem intim kilengése. Amint az ügy politikai téren nyilvánossá vált, akkor ismét majdnem érthető lett. Szűk körben beláthatatlan. A család titokzatos.

A szüleim a sorsot okolták, amiért az élet ilyen szerencsétlen fordulatot vett. A család öleléséről és a gyermekek hálátlanságáról beszéltek, és számlálták a világháborúbéli jótetteiket, a pénzhígulás, a gazdasági világválság idejéből. Tej mindig volt az asztalon, még 23-ban is, az összes tankönyv, amit meg kellett vásárolni, a rengeteg pénz az erdei iskolára, a nevelés számtalan terhe, állítólag most minden jól megy, mindenütt minden felfelé halad – erre mindez köszönetképpen: az életet pusztán úgy eldobni, mintha egy kis semmiség volna. Abban egyetértettek, hogy Ursula akarta, hogy az életet ne folytassa, a hálátlanság rendkívüli aktusa, lázadás Isten törvénye ellen, ahogy anyám mondta, lázadás az állami hatalom ellen, ahogy apám mondta, és mindkét esetben bűnös hálátlanság velük, lényegében kizárólag a szülőkkel szemben. A gyermekek a szüleiknek örökös, eltörölhetetlen hálával tartoznak, azok a gyermekek pedig, akik véget vetnek az életüknek, valójában a szüleiket ölik meg, így tanultam, és ez utóbbi következtetésben úgy tűnt, hogy van némi igazság.

Ezen a hétfő reggelen a szüleim valóban arról a szerencséről tudtak beszélni, hogy én ott vagyok nekik. Kétségbeesésükben egész nap szinte hát-

térbe szorították Ursula esetét, annyira intenzíven el voltak foglalva az ő szerencsétlenségükkel, hogy a mentőszolgálat igénybevétele fel sem merült. Úgyhogy nekem kellett a dolgokat kézbe vennem. Csak hideget és letisztultságot éreztem magamban. Tizenkilenc éves voltam, és megfontoltabban cselekedtem, mint egy ötvenéves; a fejem teljesen józan volt. A valóság kemény talaján álltam, amely hozzánk hirtelen köszöntött be, és azt mondtam magamban: Most veszed a telefonkönyvet, felütöd a Baleset vagy Kórházak fejezetet, veszed a kagylót, bemondasz valamit a balesetről, és hívsz egy mentőkocsit. Azonnal kell hívni, talán még meg lehetne menteni. Egyszer végre törődj te is a nővéreddel – most először megteheted.

Természetesen az egész dolgot el kellett tussolni. Amikor a mentőautó csengetve megérkezett, és a vöröskeresztes férfiak dobogva felmásztak a meredek lépcsőinken a hosszú vászon hordággal, anyám az utcára szaladt, ahol a vöröskeresztes autó köré emberek gyülekeztek. Eichkampba ritkán jöttek ilyen sürgősségi mentőkocsik. Biztosan lehetett tudni, hogy valami rendkívüli dolog történt. Egyszer, 29-ben, a Lärchenwegben, akkor kilenc- vagy tízéves lehettem, egy idősebb leány megmérgezte magát. Biztosan gáz lehetett a mérge, mert a tűzoltók egy hatalmas csapata az utcáról, létrán mászta meg a falat, óvatosan végigtornáztak a tetőn, és onnan ereszkedtek be valamiféle nyílásokon át. Nem értettem meg azokat a körülményeket, mert kintről semmit sem lehetett látni, minden úgy festett, mint máskor. Azóta félt anyám a gáztól, a rögeszméje a pincében levő négyzögművel azóta kezdődött. Egyszer egy házaspár altatóval mérgezte meg magát, ez 34-ben volt. Az hírlett, zsidók voltak, és az ilyen szörnyűségek, úgy tűnt, a zsidókra jellemzők. Egyszer egy cseléd, a Kiefernwegből, törülközővel fojtotta meg a szerzett gyermekét. Ennek híre úgy terjedt el a mi kis településünkön, akár egy attikai rémhír, és cáfolhatatlanul igazolta számunkra az alacsonyabb rendek tökéletes mellőzhetőségét. Akkor anyám elküldte a mi cselédünket is, mert veszélyt látott benne ránk, a gyermekekre nézve. Mindig mondta: Ezek mind egyformák, egyik kutya, másik eb. Pedig mindet Isten teremtette.

Hát igen – és most rajtunk volt a sor. Ott állt a mentőautó a házunk előtt. Eichkamp 35. Ez történt 38 tavaszán, még minden érintetlen, barátságos és befogadó volt, a házak falát vadszőlővel futtatták be, az árvácskák már zöldelltek a kiskertekben, és miközben a férfiak ott fenn a nyöszörgő nővéremet áttették a hordágyra, anyám elmesélte az utcán levő embereknek, hogy a lányának vakbélpanaszai vannak, heveny és súlyos vakbéltalyog esete áll fenn. Ezt beharangozva, felszaladt, és akkor elsőnek gondosan letö-

rölte a lánya arcáról a vért, hiszen az eichkampiak is tudatában voltak annak, hogy a vakbélgyulladások általában nem a szájon át véreznek.

A kocsis később elment. Senki sem mehetett vele. A szanitécek azonnal felfogták a helyzetet, valószínűleg valamiféle törvénybe ütköző dolgot is szimatolhattak, és elmondták, hogy mindent úgy kell hagyni, ők sem tehetnek másként, mint hogy a rendőrséget értesítik. A zöld fenyőfa kapunk bezárult, az új biztonsági zár hallhatóan bekattant, hirtelen azon kaptam magam a szüleimmel, hogy egérfogóban vagyunk. Eichkampis fogságban. Ez most nyilvánvaló lett. Bűncselekmény, hatalom és sors látszata vetült ránk. Tanácstalanul ültünk a nagy klubfoteljeinkben, és először éreztük a nagyvilág szellőjét átlibbenni a szűk szobáinkon. Felfoghatatlan – az élet –, ki hitte volna, valaha is? Ez nem volt iskola és Hitlerjugend, Tacitus tanításai a germánokról, amelyeket érdemes megszívegni, itt már nem volt miniszterium, Rust miniszter meg a népi állam sok jó törvénye és rendelete, ez már nem a művészet volt, amelyről anyám annyit álmodott, Schubert *Téli utazása* és Wagner *Wesendonk-dalai* – ide a halál toppant be hirtelen, és mi nem voltunk hozzájárulók a hatalmához. Úgy álltunk ott, mintha az idő kimaradt volna. Ezen a délelőttön úgy viselkedtünk, mint holmi alkalmi színészek, akik egy berlini hátsó szobában sebtében improvizálva előadják az *Elektrát* és az *Antigonét*. A tragikum beköltözött a házukba, és természetes, hogy nem voltunk felnőve ilyen szövegekhez. Ripacsul játszottam. Meghatottnak és szomorúnak kellett volna lennem. Ezt kérte a szerep. Ő meg a nővérem volt. Ezzel szemben csak a győzelem gonosz érzését éreztem: Végre megkaptátok. Most már vége. Ilyen az élet, csak ilyen.

Ursulát a Westend-kórházba szállították. Még huszonegy napot élt meg félénken és makacsul a halállal szemben, amelyet ő maga szólított meg. A halál lassan érkezett, az altest felől kúszott felfelé, az ágyékánál és a beleknél kezdődött, és onnan kúszott lassan felfelé. Végtelen mérgezési eset volt, így magyarázták az orvosok.

A szublimát nagy sűrűségű higany, és aki sok szublimátot nyel le, annak a mérge a gyomrába, onnan meg a beleibe jut. Ott megrekedve kezdi el gyilkos felszámoló munkáját. A szublimát egy mindent lebontó, szétzabdaló vegyszer; az ember húsát elkásásítja, a szerveket lassan vérző lattyakká oldja fel. Felfelé haladva a veséket is eléri, feloldja őket, és immár nem képesek kiválasztani a vizeletet. A húgy a testben marad, pang, és amint eljut a szívbe, az leáll, és ezzel vége. Urémiának nevezik, többnyire gyors lefolyású, csak Ursulánál tartott sokáig. Három hétig tartott nála, ezalatt lehetőségünk nyílt arra, hogy a szerencsétlenséget lassan felfogjuk, és

a katasztrófával megbékéljünk. A halál modort követel, modor akart keletkezni – ki tudná a halált valaha is modor nélkül felfogni?

A gyilkosság árnyéka csakhamar elillant a házunkról. Apám telefonált a minisztériumból, a Westend-kórház apámmal beszélt telefonon, aztán a rendőrség ismét beszélt a Westend-kórházzal. Ettől kezdve az ügy már hivatali úton haladt tovább, ami gyorsan és teljesen tehermentesített bennünket. A vakbélgyulladásról szóló hír természetesen nem tartotta magát sokáig Eichkampban. Néhány dolog kiszivárgott. Homályos és kétértelmű vallomásokat kellett megeresztenünk; össze kellett szednünk magunkat. Anyám ezúttal többször ejtett szót a sorsról, amely lesújtott ránk, és amikor egy nap az ebédnél hirtelen beismerte: Szegény gyermekünk, Ursel, mennyit szenvedhetett!, a megfelelő úton járt.

És így lassan ismét visszaért hozzánk az élet. A mindennapok a jogait követelték. Ismét jártam iskolába, készültem az érettségi vizsgára, hosszú házi feladatokat írtam Hans Grimmről és a népies élettérről, apám ismét nyolc óra huszonháromkor indult a kultuszminisztériumba, és sok iratot hozott haza, amelyek a művészettel voltak kapcsolatosak, anyám megfigyelmesebben és ízletesebben főzött, mint valaha.

Délutánonként pedig felváltva mentünk a Westend-kórházba, és meglátogattuk a mi halálos beteg gyermekünket: melleleg huszonegy éves. Az életterünk megindító kiterjesztése volt ez. Soha nem jártunk ki ilyen gyakran Eichkampból. Valami azonban mégis hiányzott otthonról, ez biztos, de cserében volt most Charlottenburgban egy magas és világos szobánk, amelyből egy másik világ szemlélői jártak ki. A városi vasúttal utaztunk, ám ezek a vonatozások inkább hasonlítottak csendes lourdes-i vagy konnersreuthi zarándoklathoz.

Anyám ekkor gyakrabban mesélt Terézről, ám soha nem tudtam, hogy az ávilai, a lisieux-i vagy a konnersreuthira gondolt-e. A vér misztériuma kötött le minket, a szenvedés titkát kellett kinyomoznunk, és Fahsel káplán könyveihez most olyan írások társultak, amelyek a konnersreuthi ügyről szóltak. Ott átérték, milyen könnyen képes a lányoknál a fájdalom vérré válni. Ez egy olyan misztérium volt, amelyről egyre gyakrabban kezdtem halani. A szó új volt számomra. Utánanézttem a lexikonban, és azt láttam: az ügy meglepően gyorsan öltött vallásos értelmet.

Igazából Ursula betegszobája aligha volt alkalmas lelki színeváltozásra. A női részlegen feküdt, B osztály, 5. emelet, 23-as szoba. A Westend-kórházban mindenütt orvosi szag volt; a fogadótérben alaposan igazoltatták az embert, a látogatási időt kínosan be kellett tartani, csökönyös nővérek-

kel hadakozni, ott fenn a padló is annyira tisztára és csillogóra lett polírozva, hogy a hosszú folyosókon csak nagyon óvatosan lehetett lépkedni.

Ursula egy magas, fehér, zománcozott ágyban feküdt, furcsán betakarva és lekötve. Sok készülék vette körül az ágyát, a gépeken levő megannyi üvegedényből barna csövek vezettek az ágyához. Kétségtelenül mesterségesen táplálták, és mesterségesen is ürítették. Az elfedett teljes alteste, amelyet nálunk mindig alantának és koszosnak tartottak, ezúttal áthajlott művészetbe, az orvosok tiszta művészetébe, és ebben a művi környezetben Ursula arca ugyancsak biztatóan és szépen virított. Úgy feküdt ott, mint egy elvarázsolt nő, ismét tudott néhány szót szólni. Halkan és lökészerűen jöttek a szavak az elvarasodott szájára, és mint minden öngyilkos, aki még egyszer magához tér, ezúttal megbánta tettét. Néma elhatározást mutatva, mindent jóvá akart volna tenni, és az orvosok meg is erősítették benne ezt a reményt: hogyné, egészen biztosan, három vagy négy hét múlva ismét otthon lehet, legfennebb kerekesszékekben, ezzel átmenetileg számolnia kell.

Ursula látszólag a felépülés nyilvánvaló szakaszán esett át, és a felgyógyulás ideje anyámat mentő gondolatra sarkallta. Eldöntötte, hogy Ursulának át kell térnie. Ez a hétfő, így mondta egyszer az ebédnél, az ég egyértelmű jele volt. Sok mindent elmulaszthattak ebben a családban, sok mindent bűnösen elhanyagolhattak már a házasságkötéskor. Katolikusként az egyháza áldása nélkül ment férjhez, és Ursula haláltusájának szobája Charlottenburgban nyújtotta most azt az erős erkölcsi megfontoltságot, amelyre az ilyen korai és súlyos hibák átértelmezéséhez van szükség.

Apámnak ez valójában mindegy volt. Őt a vallás, sem így, sem úgy nem érdekelte. Sokkal inkább az ő anyja volt az, aki csökönnyös óprotestánsokra jellemző kitartással elvárta tőle a katolikus sógornő vallási megalázását.

Ez régen volt, a háború kirobbanása napján történt, 1914-ben. Az ő evangélikus anyja halott volt, Buckowban, Szász-Svájcban temették el a megboldogultat 1931-ben, és a katolikusság, amely régóta elnyomás alatt volt, hirtelen rátelepedett a szerencsétlenségünkre.

Ezúttal sokat át kellett értelmeznünk. Ekként az anyám délutánonként, amikor látogatási tilalom volt, kutatásra szánta el magát, hogy lelkészi támaszt szerezzen. Az ügy különösen nehéznek bizonyult. Anyám egyrészt kikötötte, hogy csak előkelő férfiak jöhetnek szóba, magasabb rangú, érdemrendes urak, és lehetőleg rendi papok, nem úgy a világi papok, akik a házvezetőnőikkel és sok berlini gyülekezeti taggal közönséges és kifogásolható világi életet éltek; másrészt éppenséggel ezek a teológiai ranggal rendelkező uraságok nagyon is mereveknek bizonyultak. A székesegyházi

prelátusok és a monsignore-ok, akikhez anyám könnyen bejutott, az egyházi előljárók és atyák, mindig összerezzentek, ha néhány bizalmas szót követően öngyilkosságról hallottak. Ez egy nehéz kérdés, mondták. Az egyház, a Szentanya állítólag kifogástalan szellemi tisztaságot vár el a gyermekeitől ilyen súlyú lépések előtt, és az egészségi érintetlenség is valójában szükséges. Teljes körű áttérésről, teljes körű megbánásról és kegyelemről beszéltek. Világos volt, hogy éppenséggel a magas rangbéli urak nem egyébként adták ki magukat, mint egyházi temetkezési vállalatnak. Annak idején már Tamás is... Időközben már anyám is. Esti óráiban, amikor korábban a Lokal-Anzeigert szokta fellapozni, vallásos könyveket bújt, és egy szóra bukkant, ami a papok örömeire felkeltette az érdeklődését. Megvásárolta Szent Ágoston *Vallomásait* egy Kröner-zsebkönyvkiadásban, 2 márka 80-ba került, és esténként figyelmesen olvasott belőle. Ott ráakadt egy igére, ami neki találónak tűnt, akár egy kulcs az egyház és a leánya szívéhez. Az ige így szólt: „Nyugtalan a mi szívünk, ameddig Benned nyugszik, ó, Uram!”¹ A szegény gyermek, a mi Urselünk, mondogatta előszeretettel. Az ő nyugtalan szíve. Végül is mégiscsak Istent kereste.

Valóban talált is. Nem is tudom, hány templomba és imaházba, rendházba és egyházi hivatalba sietett anyám akkoriban a Friedrichstrasse és a Grünewald között. Rendkívüli tevékenységet és fogékonyságot mutatott katolikus kérdésekben. Egyik este hat óra körül csendes-diadalittasan tért haza, fekete kezításkáját elégedetten tette be barokk szekrényünkbe, kétszer ráfordította a súlyos kulcsot, kivette és bezárta ezt a kulcsot apám íróasztalába, kihúzta az íróasztal kulcsát is, és az edények közé tette be, miközben a tálat bezárta, a dolgokat mind elrendezte. Ambrosius atya a szaléziaktól fog reggelente a kórházba benézni.

Ambrosius atya kopasz, alacsony, barátságos férfi volt, aki mindig valamit figyelt, de ezt általában nem lehetett észrevenni. Fekete köntöst viselt, feje búbján is fedő, szemét folyton lesütötte, valahonnan Zehlendorf mellől származott – anyja szülőháza a Salzburg melletti Freilassingban állt. Valójában nem volt eléggé előkelő a mi ügyünkhöz, még a szellemi választékoság is hiányzott belőle. Teológiai makacsságot mutatott, először nehézkes áttérítő oktatásba akart kezdeni, elhozta a katekizmust, és az eichkampfi gyermeket általában a világ oka-fokáról meg céljáról tanította, a Teremtő céljairól, amelyek önmagukban jók és tiszták voltak, és hogy Éva miatt minden másként zajlott le.

Ez elborzasztotta anyámat. Most már aztán ne körülményeskedjünk, mondta olykor temperamentumosan, gyerünk – végül is a lélekről van szó.

Ő ugyanis a katolicizmus bal szárnyát képviselte, és már akkor tiltakozott a tamási gyógyító apparátus hideg racionalizmusa ellen. A kegyelemről – mondta –, csak a kegyelemről van szó! Valójában a késleltetett veszélyről volt szó. A mesterséges táplálás és ürítés következtében a leánya felvirult még egy időre, ám arcpírját és szépségét már most a halál gonosz bája festette fel. Még az orvosok is rendre megszüntették a segítségüket a betegszobában, ahol egy egyházi személy kezdte átvenni a műszak irányítását, és zavartan mondogatták, bármelyik nap vége lehet. Az ő hatalmuk véget ért. Jöjjön egy másik orvos, kiáltotta anyám, és ezzel nem Ambrosius atyára utalt, hanem Jézusra. Akkoriban a vallásosság tengerében úszkáltunk.

'38. április 11-én, keddi napon, délelőtt tízkor jött a másik. A 23-as kórtermet egy virágban úszó kápolnává változtatták. Nyoma sem maradt orvosi szagnak, mindenütt katolicizmusszag terjengett. Sok virág a teremben, szentképek a falon, kis szenteltvíztartó az ajtó mellett. A sarokban valódi oltárt építettek, gyertyákkal és feszülettel, az oltárkövet meg az ereklyecsontokat, amelyek római hagyomány szerint kötelezők voltak, Ambrosius atya egy fekete bőrtáskában hozta magával, amely, akár egy hétvégi utazótáska, hihetetlen gyakorlatiassággal fel volt szerelve szakrális szerszámokkal mindenféle helyzetekre. Ebből húzta elő a szent szerkezeteket, amelyek a kereszteléshez, a gyónásokhoz, melyeket egy mise követ a szent úrvacsorával, valamint az ezután következő olajos kenet feladásához voltak szükségesek. Nagyon csodálkoztam, meg is döbbsentem a megannyi zehlendorfi szertartás láttán. Itt egyszerre négy sákrámentumot szolgáltatott ki, és ha anyám püspöki rangból választhatott volna, talán még a bérmálásra is sor kerül. A kegyelem nem ismert határokat; úgy tört rá az eichkampi bűnösre, mint egy lezúduló patak, és szép tisztára mosta. Ambrosius atya énekelt is, egy ministránssal lecseréltette a szövegeket, új imaruhát vett fel, vizet csöpögtetett Ursel homlokára, előkészített egy stólat és könyveket, hosszasan imádkozott, majd elkevert egy kis olajat, volt ott tömjénezés, csengettyűzés és gyertyafény. Könnyeket is ejtett. A gyász és az üdvösség könnyeit.

Egy időre mindannyiunknak ki kellett mennünk. Valószínűleg gyóntattott, és én próbáltam elképzelni, miket fog előadni. Milyen gyakran lopott, és titokban nassolt, milyen gyakran viselkedett illetlenül, és gondolt szemérmetlen dolgokra. Nem lehetett kitalálni. A folyosó ablakánál álltam, mereven bámultam az utca forgalmát. Ott lent az emberek úgy jártak-keltek, mintha semmi sem történt volna: háziasszonyok és SA-népség, a Légierő megannyi fiatal katonája és idős férfiak, némelyik kutyával. Charlottenburg élt tovább. Anyám meg rózsafüzért tartott a kezében, időnként

csuklott. Nem lehetett tudni, hogy esküvőn avagy temetésen van az ember, viszont helyesen látszott, hogy keresztelő volt, a második születésünk ünnepe, de a mi különleges esetünkben mégiscsak az üdvözült gyász ünnepéről volt szó. Ambrosius atya is felix culpát emlegetett. Így hajlik végül minden a jobb irányba, majd egy költőt idézett, akit nem ismertünk: Minden fájdalom gazdagabbá tesz, dicsérrjük a megszentelt szükségét!²

Meghalt, meghalt, tegnap megbékélve szenderedett el. Nem tudott védekezni a gonosz mérgezés ellen, nem tudott védekezni a vallásos színeváltozás ellen sem. És most itt fekszik: meredten, fehérén kinyúlva, és valamiféle szentség illata árad belőle. Mindannyiunkat megelőzött, és egészen biztosan a mennybe fog jutni. A szemei áhítatosan lehunyva, a szája összezárva, egy rózsafüzért hurkoltak az összekulcsolt kezeire, akár egy zsenge béklyót – a szeretet béklyóit –, senki sem fogja kioldozni. A hit balzsamával Krisztus menyasszonyává vált, mégis itt fekszik, mint a hallgatás súlyos batyuja, lezárva, elzárva és zsengén átkötve. Így fekszenek az egyiptomi királyleányok a ravatalukon, fával és színekkel, viasszal és fásllival az örökkévalóság maszkjává gyúrva. Összecsomagoltak téged, lezártak, a hit fásllijával agyonstilizáltak. Átlényegítettek, és most lábbal felfelé, mint Johannát a vágóhídon, a hit bitófájára fognak felhúzni az utolsó diadalra. Német áldozat Charlottenburgban – balra az egyház, jobbra a polgárság, most pedig mindkettő megindult kórusban egyetért az ünneppel, ami nem más, mint: halál és átlényegülés, az eichkamp-i kis szent felmagasztalása és kanonizálása. Kapaszkodj jól bele ezekbe a kötésekbe, különben minden szét-esik. Hiszen benned minden tönkrement, a tested péppé vált, a veséid elkásásodtak, a szívedet vizelet árasztotta el, a belek és a szeméremtest között kezdődött. Miért nem mondd? Mondd csak: Soha nem voltak rendben a dolgok, minden szörnyűséges, ijesztő, és az élet nálatok végtelen szenvedés volt. Miért nem mondd: Ez a talaj rossz, porhanyós volt, rothadt, dohos; Eichkamp házaiból most már csak a halálnak ezek a mérgező gombái tudnak kinőni. Annyi félelem volt benned, és te mindig egyedül voltál. Minden olyan szűk volt, merev és mintha feszesen lett volna rögzítve. És később, amikor idősebb lettél, szerelemfélét éreztél magadban, nem tudtad, merre tarts. Szégyenletes tapasztalat tizenhét évesen: nem tudni, mitévő legyél ezzel. El voltál falazva, bezárva a saját tested börtönébe, szerelmet éreztél, és nem tudtad, mit kezdjél vele. Nem volt mágneses sarok, amely magához húzta volna, sem irány, amerre elindult volna, sem ablak, amelyen ki lehetett volna nézni. Nem volt ajtó Eichkampban, amit be lehetett volna lökni. Benned minden zárva volt. Belefulladtál ebbe az ifjúságba,

megfojtottak, beledöglöttél az erőlködésbe. Talán férfi kellett volna neked, sok gyermek, ez lett volna egy kiút, de nem tudtál magadból kilépni – a világot itt kint, ezt az apát, anyát, ezt nem akartad. De ezt megértem. Megváltás lehet, ha az ember kihal az efféle börtönökből. Biztosan reményt érezteél, amikor megláttad a halálfejes szelencét. Elképzelem: iszonyatos reményt, hogy ezúttal valami történni is fog. Így száll fel a semmi a mélyből, áttör, mint a nedvesség a generációk falain, berágja magát a gyermekek húsába, és hirtelen kitör onnan: ezt nevezik tragédiának, de nálunk ebből inkább családi ünnepség lett, a felebaráti szeretet középszerű komédiája.

A nővérem halálát követő napon anyám odaült a mi feketére lakkozott kis íróasztalunkhoz, és felfedte, milyen csapás ért bennünket. Újságokkal és nyomdákkal beszélt telefonon, precíz hirdetéseket adott fel, sok fekete keretes nyomtatott levélzsenetet rendelt, amelyek a gyászunknak gyorsan híret vitték. Három halotti misét kért, és összehívta a rokonságot a temetkezési szertartásra. A történetek ellenére a kegyelem ünnepének kellett lennie.

Ambrosius atyával együtt a szüleim arra a felismerésre jutottak, hogy Ursula az érintetlenség tiszteletre méltó állapotában ment az örökkévalóságba. Már akkor sokan panaszkodtak, hogy ez egyre ritkább. Tehát ő is az érintetlen gyerekek közé tartozott. Ő virgo intacta volt, amint ezt anyám papi segítséggel megállapította, én meg egy jó darabig nem tudtam megérteni, hogy miért hangoztatja mindenhol ezt a jelzöt.

Elmondta a szomszédoknak, az orvosoknak, híresztelte a virágboltban, és a sírkőfaragóval megtárgyalta, hogy itt egy virgo intacta különleges esetről van szó. Nyilvánvalóan sosem szennyeződött be. Furcsán csengett a fülemben ez a jelző. Tudtam a kétütemű meg a négyütemű motorokról. Az a két kemény a hang úgy hangzott, mint a kalapácsütések, és sokáig kellett lapoznom a lexikonban, amíg megértettem, hogy itt szó sincs műszaki fogalmakról.

Valójában elkápráztattak az előnyök: Ambrosius atya rámutatott az egyháznak arra a tiszteletreméltó szokására, hogy a virgines intactaeket úgy tekintik Isten, mint ártatlan gyermekeket, és ennek okán, akár az igazi gyermekek, joguk lenne fehér temetésre. Itt csak az ünnepnek és a mennyei örömmek van helye, az a dolog a fehér koporsóval meg az ezüsttel díszített szűzkoszorú viszont nagyon megindított bennünket, és gondolkodásra készítetett. Most igazolódott be, mennyire megérte, hogy nem feküdt le férfiakal. Ursula a bűneitől megszabadítva és fehérén, mint egy apáca, az örökkévalósággal feküdt össze. És ismét beigazolódott a költő szavai: Becsüld a megáldott ínséget!

Aztán néhány nappal később eljöttek mindazok, akiket összehívtunk. Jöttek Grünbergből és Neuzelléből, Glogauból és Glatzból, és a feketével ékesített kalapjaikkal meg a súlyos kofferjeikkel sok sziléziai együttérzést hoztak magukkal. Hans bátyám és Anna néném eljött Neuzelléből. Az Adolf Hitler utcai koloniális boltjukból fahéjillatot és meghittséget hoztak magukkal Berlinbe. Eljött Oswald bátyám is Grünbergből, akit savanyú Ossinak neveztek, mert a savanyú grünbergi bortól, melynek titokban rabja volt, derűs-mogorva legényképe lett. Eljöttek az előkelő Flickschuhék az Odera parti Frankfurtból, akik egy örökké tartó viszályban éltek együtt a gyülekezet papjával, és erről a hozzá rendelt ordinariátussal élénk levelezést folytattak, és eljött Hermann tanár meg Gertrude asszony Glatzból. Nekik otthon tíz gyermekük volt. És valamennyien katolikusok voltak, barátságosak és kerekdedek, kofferjeiket parancsolóan rakták le a szűk folyosónkon, a falainkon szenteltvíztartót kerestek, ami nálunk hiányzott, és sürgetve kérték, hogy a korán elszenderültet megnézhessék.

Aztán jöttek az evangélikusok északról. Jött Alma néném Stettinből, egy idős, szikár postai alkalmazott, aki szászul beszélt, és harmincas évei közepén okosan visszavonult a telefonos kisasszonyi munkakörből. Attól fogva egy kimondhatatlanul csekély nyugdíjból élt a macskájával együtt, a vénkisasszonyos fősვნისეget művészi tökélyre fejlesztette, hozzá egy régi állami hivatalnok büszkeségét árasztotta, és mindig azzal oktatgatott, hogy túlzottan költekezünk. Akkoriban sztaniolt és hulladékpapírt gyűjtött a hadsereg számára; takarékoság nélkül, mondogatta, egyetlen állam sem viheti semmire. Aztán jött Hans bátyám és Eva néném Hamburg-Eidelstedtből. Korvettkapitány úr és neje, róluk még lerítt a trópusok kalandja: sárga, cserzett bőrük volt, nagyon soványak és szikarak voltak, leheletnyi Hansakereskedői ridegséget árasztottak. Egész nap idegesen kisretkeztek, ahogy Eva néném a láncdohányzást nevezte, és szűk szobáinkban a világ idegenszerű, fűszeres illata terjengett. Ők aztán nem kutattak szenteltvíztartó után, hanem whiskyt kértek. Alma néném mindezt prédaságnak nevezte.

Rokonaink bizalmatlanul nézegették egymást a vasárnapi fekete ruhában, eddig csak hallomásból ismerték a másikat, ennek ellenére máris azon morfondíroztak, ki üljön a jobbik helyre. A számbeli fölényük ellenére a katolikusok érezhetően alulmaradtak. Egyfajta lazaság és dörzsöltség jellemezte őket. Sok volt a szívükben, de túl kevés a fejükben, és az evangélikusok, akiknél mindez fordítva volt, apró gúnyos utalásokkal kajánul éreztették is ezt velük.

Hans bátyámat Neuzelléből és Hans bátyámat Hamburgból közös tulajdonságok is összekötötték. Például mindketten benne voltak a pártban, az egyik hűségéből, a másik meggyőződéséből. Büszkén viselték a párt jelvényét a temetésen a kabát jobboldali hajtókáján, már csak azért is, nehogy a nagy városban bárki is azt higgye, hogy ők közönséges emberek. Ezekben a napokban Hans bátyámon, a katolikusén levő horogkereszt sokkal barátságosabbnak és meghittebbnek tűnt. Hans bátyámon, az evangélikuson, más jelvény díszelgett. Az hidegnek és idegennek tűnt, és északról származott. Ő a szolgálati idejét, ahogy ezt mondani szokta, Jáva szigetén töltötte, és most megint tiszt volt egy tengeralattjáró-iskolában.

És most valamennyien belakták a mi kis házunkat, amely egyszerre megtelt étellel és elfoglaltsággal. Kértek lepedőket, takarókat és éjjeliedényeket, újságot akartak olvasni és rádiót hallgatni, időnként a keleti országrész visszatéréséről beszélgettek, és hogy végre megvalósult Bécsben a Führer ifjúkori álma. Időközben koszorúkat hoztak, és nagy masnira kötött virágcsokrokat adtak át a házban. Ilyen sok fenyőágtól karácsonyi illat keletkezett, időről időre édesanyám részvétnyilvánítókat fogadott a társalgóban. Alma néném Ursula ágyában aludt, nekem be kellett költöznöm a konyhába, ugyanis az előkelő Flickschuhék, azok, akik az ordináriussal leveleztek, az én szobámban akartak megszállni.

Hosszas és feledhetetlen családi esemény volt, amely a csúcspontját az ilyen alkalmakkor szokásos módon csak a temetés után érte el. Ilyenkor illik elmenni a halotti torra. A család szellemiségéhez tartozott, hogy egy ilyen fontos órában minden idegenséget, mely a városból érkezik, kizárunk, csak az üzleti jellegű dolgokat vesszük igénybe. Mindig zárkózottan és csendben éltünk Eichkampban. Korábban anyám mindig sietős táviratban háritotta el az összes rokon látogatási bejelentést, amelyben az utóbbi napokban zajló – sajnálatos – betegségéről adott hírt. Így aztán sok éven át nem toladott hozzánk senki. Úgy éltünk, mint egy megszállt városban, egy zárt társadalomban, és teljesen magunkra maradtunk. Ennek most vége szakadt. A várat lerombolták, a kapu kitárult, és minden irányból családtagok árasztottak el Ursula halotti ágyán keresztül, minden folyosón át beözönlöttek, ültek az összes szobában, beszorultak a konyhába, mászkáltak a lépcsőkön, kiléptek a kertbe, álltak a ház bejárata előtt, család folyt minden repedésből, és ijesztő szűkösséget keltett. Akkor ismertem meg a felebaráti szeretetet, a nagy család vigasztaló erejét, amelytől manapság sajnos egyre inkább távolodunk.

Késő délután, úgy öt óra körül elérte az ünnep a csúcspontját. Az ebédlőasztalt kihúztuk, egy kisebb ünnepi asztallá téve, amely hajlott arra, hogy egyszerre váljon vaddá és ízléssé. Borospoharak és kávéscsészék heverték szanaszét. Soha nem zajlott az élet az ebédlőnkben ilyen csillogón, ünnepélyesen és tékozlón.

A finom kristálypoharak és a meissenai porcelán, a spárgakészlet és az ezüst tálak, amelyek, mint művészi kirakatot, évtizedekig mereven díszítettek a tálalót, és számtalanszor kellett őket portalanítani, ezúttal kíméletlenül használatba kerültek. A leány halála életet lehelt beléjük. Kint a konyhában álltak a fekete bőrrel bevont evőeszköztartók, melyek vörös párnái közül több évtizedes álmukból költöttek fel a drága ezüst késeket és villákat. Ekkor mutatkozott meg, hogy jelentős jólétben éltünk. A szüleim esküvői ajándékai huszonnégy évvel később kerültek használatba: nehéz ezüst abroszgyűrűk, amelyekbe régies cirkalmas írással az 1914-es évszámot vésték be. Voltak még aranyozott öblű monogramos merőkanalak, amelyeket addig sosem láttam, és sok befőttes tányér nehéz kristályból, amelyeket anyám időtlen idők óta lezárt szekrényekből szabadított ki.

Hans bácsi, a katolikus, szomorkás vörösboros hangulatban volt. Tompa fájdalmat érzett, a gyásza átlényegült; bőséges étkezés után megszokott módon kellemes elcsendesedés szállta meg a társaságot. Ehhez az is hozzájárult, hogy Hans közvetlenül Ambrosius atyával szemben ült, aki anyám kéréseinek nem bírva ellenállni, kis időre átugrott hozzánk. És most a valóságos szalézi úgy ült a mi négy házfalunk között, mint valamiféle egyházi díszpinty, alázatosan anyám oldalán, ahogyan ő erre mindig is vágyott. Úgy ültek ott nagy egyetértésben, mint egykor Ferenc és Klára Assisiben, és valószínűleg minden szépen zajlott volna, ha Hans bátyám hirtelen fel nem szólalt volna. Ott állt rosszkedvű és tüsszögő arkifejzéssel, legelőször megmutatott egy nehéz aranyláncot a pocakján, amelyen három barna szarvasfog fityegett. Az arca ki volt vörösödve, és csillogott az ünnepélyes izzadságtól. Letörölte az összegyűrt asztalkendővel, megkocogtatta a poharát, odébb tolt a szivarját, és jobb kezével magasra emelte a poharat. „Nagytiszteletű uram, szólalt meg mély, gurgulázó hangon, emlékezzünk a mi szeretett halottunkra, aki most már, hála Önöknek a mennyekben van.” Ezután letette a poharát, kotorászott a nadrágzsebében, előhalászott egy barna, kifényesedett pénztárcát, beletúrta, és kihúzott belőle egy bankót: egy ropogós ötvenmárkást, melyet egy pillanatra bizalmasan és diadalittasan körbemutatott. Aztán a pénzt alázatosan Ambrosius atya süteményes

tányérjába tette, rátett egy desszertvillát, és így szólt: „Nagytiszteletű uram: Egy rekviemet Ursuláért.”

Ambrosius szerényen el akarta utasítani, de már nem jutott el odáig, mert hirtelen valami történt velem. Hangtalanul összeeshettem, és a fejemet beleütöttem egy kristálytálkába, amely éles csörömpöléssel félreugrott, majd egy ideig a deszkapadlónkon mókásan táncolt. Tomboló harc zajlott bennem, a gyomrom összeszorult, fojtogatott és nyomult felfelé. A felsőtestem előredőlt, és közben egy másodpercre el is ájulhattam. Mert amint újra magamhoz tértem, akkor láttam meg, hogy az asztalt keresztbe lehánytam. Ott hevert egy nedves barnás valami a fehér vásznon, és a párnán levő vére emlékeztetett. A barnaság lassan leszivárgott, tócsákat alkotott, és amikor megéreztem a számban a savas ízt, megijedtem, és arra gondoltam: vér, csak vérnek lehet ilyen íze az ember szájában. Felugrottam, fellöktem a széket, és hanyatt-homlok kirohantam, ki az ebédlőből, ki a szobából, a kertbe szaladtam, és ott valahol egy fapadnál álltam meg.

A kertek fölött tavaszi est csendje honolt.

Friss szénaillat volt, kékellő árvácskák borultak virágba. A szomszédos kertben valaki salátaágysokat locsolt, már szálltak a verebek a tágas kék égen, és valahol egy kerékpáros csengője élénk és barátságos bim-bamot hallatott. Eichkamp est béke. És akkor látom, hogy nyílik a konyhaajtó, amin kijön anyám, utána Hans bátyám, a katolikus, a bátyja. Anyám támaszkodik rá. Mindketten feketébe vonva, és egyre közelebb jönnek. Én meg nem bírok kitérni, nem bírok elmenekülni, semmit sem tudok jóvátenni. Vért érzek a számban. Ott jön a család, a te családod. Meg fognak ölni téged. Megláttak engem, egyre közelebb jönnek. És hallom, hogy anyám mint mond a bátyjának: „De Hans, utóvégül mégiscsak az ő nővére volt.” És én azt gondolom: Igen, hogyne, természetesen, a te nővéred volt.

És ennél a gondolatnál érzem, amint bennem valami egyszer csak szétrobban, széttörik, tönkremegy: a büszkeségem, a gőgöm és a hűvösségem. Három hét után először olvad fel bennem ez a gonosz és szörnyűséges me-revség. Először érzek magamban fájdalmat, valódi, egyszerű fájdalmat. Minden egyszerre akar siklani és csúszni. Szédülés érzete kap el. Amott egy szakadék. Egyre mélyebbre, mélyebbre és mélyebbre zuhanok, a múlt aknáit – nemsokára megérkezem. Ismét gyermek vagyok, szeretnék megint úgy sírni, mint egy gyermek, ordítani, mint egy gyermek, szomorú lenni, mint egy gyermek, olyan szeretnék lenni, mint az összes többi gyermek.

JEGYZETEK

¹ Szent Ágoston: *Vallomások*, 1. könyv, 1. feje., 1: „Te ébreszted föl bennünk magasztalásod örömét, mert magadért teremtettél bennünket, és nyugtalan a szívünk, míg meg nem nyugszik benned.” (<http://filozofia-miskolc.net/wp-content/uploads/2011/11/AugustinusVallomasok.pdf>, Városi István fordítása)

² Bergengruen, Werner Max Oskar Paul (1892–1964): „Jeder Schmerz entlässt dich reicher. / Preise die geweihte Not. / Und aus nie geleertem Speicher/ nährt dich das geheime Brot.”

Horst Krüger (1919–1999) a riport műfajában alkotó német irodalmárok vezéralakjának számít, aki 45 éves korában feladta a kényelmes irodalmi szerkesztői állását, vásárolt egy lakókocsit, mellyel beutazta Németországot, mondván: A társadalmat csupán ízlelni és szagolni lehet, a többi csak ideológia. Számtalan német nagyvárosról készített halhatatlan riportot, de távol-keleti települések egzotikus ízet is elvitte a német olvasókhoz. Bejárta a német nemzeti identitás szempontjából kényesebb vidékeket is, a nemzeti szocializmus témájához is fesztelenül nyúlt hozzá, tudatosan óvakodott a történelem, a múlt melankolikus megközelítésétől. A mélyenszántó irodalmi alkotásoktól eltérően, tárgyilagosan, a pusztá hétköznapi felidézéssel mutatja be a náci Németország félrevezetett kispolgárságának tragédiáját.